

Kochanowski, Jerzy

„The coming of the First World War”,
red. R. J. W. Evans, Hartmut Pogge von
Strandmann, Oxford 1988 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 83/4, 798-799

1992

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Do najważniejszych wniosków Puszkariowej należy — obok stwierdzenia dwukrotnie większych rozmiarów ruchu strajkowego w całym okresie — ustalenie, że spadek fali tego ruchu był w latach 1907—1908, w szczególności w pierwszej połowie tego ostatniego, stopniowy, bardziej „płynny”, niż to sądzono dotąd. Według bilansu całego dwuipółlecia wśród regionów największą liczbą strajkujących wykazał się Centralny Okręg Przemysłowy (COP—Moskwa—Włodzimierz). Ale w stosunku do liczby robotników na pierwszym miejscu znalazło się Zakaukazie (dzięki Baku). Na drugim miejscu równorzędnie z COP — co ważne — Królestwo Polskie. Negatywne było — zdaniem autorki — „rozluźnienie więzi” między strajkami ekonomicznymi a politycznymi. Jednakże strajki grupowe, tj. grup zakładów, objęły prawie połowę strajkujących. Z drugiej strony wybuchy strajków następowały w różnym czasie.

Wśród robotników różnych gałęzi przemysłu na czoło wysunęli się naftowcy Baku, a następnie metalowcy, włókniarze i wreszcie drukarze.

Puszkariewa odnotowuje też (pokrótce) istnienie nadal organizacji legalnych, mimo kolosalnego zmniejszenia (represji) ich liczby i liczby członków (związki zawodowe, spółdzielczość, organizacje kulturalno-oświatowe). Zmianę sytuacji w ZSRR w 1989 r. sygnalizuje fakt, że autorka uznała już za możliwe wymienienie (w pozytywnym kontekście) nie tylko Plechanowa, ale nawet Zinowiewa i Kamieniewa.

W rozdz. II i w „Zakończeniu” oddano daninę starym tradycjom pochwał bolszewików, a specjalnie — Lenina. Twierdzi się, że nawet w tych latach klasa robotnicza (można zrozumieć, że cała lub jej większość) nie odchodziła od akcji na rzecz rozwiązywania zagadnień społecznych i od aktywnej obrony przechodziła do *razwiewki bojem* (?) — s. 269.

W książce znajduje się wiele informacji o ruchu robotniczym w Królestwie Polskim. To bardzo pozytywne, choć naturalne (skoro Królestwo figuruje na drugim miejscu w imperium). Inna sprawa, że informacje te oparto tylko na źródłach rosyjskich, a niektóre liczby wydają się dziwne, wzajemnie sprzeczne (zawyżone!). *Polonica* warsztatowo też nie są bez zarzutu. Wykład jest rzeczowy — poza paroma starymi figurami stylistycznymi o „ogromnej roli” Lenina jako „wodza” lub o „intrygach” Trockiego.

W sumie jednak omawiana praca stanowi krok naprzód (chyba spory) w badaniach nad rosyjskim masowym ruchem robotniczym (w szczególności strajkowym) lat 1907—1910.

J. Kar.

The Coming of the First World War. Edited by R. J. W. Evans and Hartmut Pogge von Strandmann, Clarendon Press, Oxford 1988, s. X, 189.

W podjętej trzydzieści lat temu przez Fritza Fischera („Griff nach der Weltmacht”, 1961) dyskusji historyków nad genezą pierwszej wojny światowej, omawiany zbiór artykułów jest pozycją wartą odnotowania. Siedem rozdziałów, traktujących tak o ogólnej sytuacji w Europie, jak i szczegółowo o każdej ze stron konfliktu — stanowi pokłosie badań rozpoczętych przez grupę oxfordzkich historyków w 1984 r., w siedemdziesiątą rocznicę wybuchu I wojny światowej.

Wprowadzający rozdział pierwszy: „Europa w przededniu wojny” jest autorstwa Michaela Howarda, profesora historii najnowszej w Oriel College, Oxford. Przedstawia na tle ogólnej sytuacji w Europie początku XX wieku siły i środki stron, główne ogniska sporu. Autor zauważa nie tylko zjawiska globalne, zwraca uwagę także na stosunek przeciętnego człowieka do zbliżającego się kon-

fliktu. Rozdział drugi: „Balkany wobec nadchodzącej wojny” napisał Z. A. B. Zeman, profesor historii najnowszej oksfordzkiego St. Edmund Hall. Zeman niejednokrotnie cofa się głębiej w przeszłość, przedstawiając uwarunkowania geograficzne, ekonomiczne, polityczne, etniczne w tej części Europy. Ciekawym zabiegiem jest ukazanie genezy konfliktu poprzez pryzmat rozmów austriackiego psychiatry, dr Pappenheima, z Gawriłą Principem (opublikowanych w Wiedniu w 1926 r. pod tytułem „Gawriło Princip's Bekenntnisse”).

Rozdział o monarchii habsburskiej R. J. W. Evans'a, członka Akademii Brytyjskiej, wykładowcy historii najnowszej w Brasenose College, Oxford, został już poprzednio opublikowany w „Essays on World War One: Origins and Prisoners of War”, New York 1983. Jest to tekst bardzo erudycyjny, znajdujący się jednak na granicy publicystyki historycznej. Staje się to szczególnie widoczne w porównaniu z rozdziałem następnym: „Rosja wobec nadchodzącej wojny”, autorstwa D. W. Spring'a, wykładowcy historii Europy Wschodniej i Rosji w University of Nottingham. Artykuł, oparty na starannej kwerendzie (także archiwalnej), przedstawia wyważony i w miarę pełny obraz społeczeństwa i państwa rosyjskiego, z zauważeniem tak sytuacji międzynarodowej, jak i wewnętrznej.

Sytuacji w Niemczech poświęcił swój artykuł H. Pogge von Strandmann, wykładowca oksfordzkiego University College, jeden z najzdolniejszych uczniów F. Fischera. Jest to nie tylko najobszerniejszy (prawie 40 stron druku), ale i najlepszy rozdział książki, bardzo wnikliwy i wyważony, bezpardonowo rozprawiający się z pokutującymi jeszcze w historiografii mitami o przyczynach samego konfliktu i roli, jaką odegrały w tym procesie Niemcy.

Rozdział dotyczący Francji, napisany przez R. Cobba, emerytowanego profesora Worcester College, ma te same wady, co artykuł Evans'a; jest także całkowicie pozbawiony aparatu. Na wyróżnienie zasługuje natomiast rozdział ostatni: „Wejście W. Brytanii do wojny”, przygotowany przez wykładowcę Nuffield College, Michaela Brocka, oparty m.in. na nie opublikowanych do tej pory zbiorach dokumentów (m.in. Asquitha, Chandosa, Mottistone'a).

J.K.

Jan Jachymek, *Polskie Stronnictwo Ludowe-Lewica 1913—1924. Studium o powstaniu, działalności i rozkładzie ugrupowania politycznego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1991, s. 279.

Historiografia ruchu ludowego została wzbogacona monografią kolejnej partii chłopskiej — PSL-Lewicy, pióra profesora UMCS w Lublinie Jana Jachymka. Ugrupowanie to, powstałe w wyniku rozłamu w galicyjskim Polskim Stronnictwie Ludowym w grudniu 1913 r., nie wykraczające zasięgiem wpływów poza Galicję, występowało z radykalnym programem społeczno-politycznym z hasłem reformy rolnej bez odszkodowania na czele. Szczytowy wzrost wpływów osiągnęło w 1919 r., zdobywając w wyborach do Sejmu Ustawodawczego 12 mandatów, by w ciągu następnych kilku lat zniknąć ze sceny politycznej. Stanowiło typowy przykład słabości wewnątrzorganizacyjnej partii chłopskich tego okresu, ich podatności na rozłamy i secesje oraz zależności od ambicji osobistych przywódców.

Autor podzielił monografię na dwie części. W pierwszej, zatytułowanej „Praktyka polityczna”, przedstawił genezę partii, jej działalność w okresie pierwszej wojny światowej, krótkotrwały udział w rządach do grudnia 1918 r., wyborach sejmowych 1919 r., okoliczności secesji Józefa Putka, stopniowy spadek wpływów, strukturę organizacyjną i schyłkowy okres działalności, zakończony po-